

VEEBIKURSUSE “RÄNDEKOOL” LUGEMISMATERJAL

MAAILMAKOOL.EE/RANDEKOOL

JAGATUD
TEKONNAD

12. KLIIMARÄNNE

Mari-Liis Jakobson

Mis seostub sinule sõnaga kliimäränne? Kas pigem Eestist mõnusam vahemereline kliima, California palmid või Tai liivarannad? Või hoopis põud, üleujutused ja viljatuks muutuv põllumaa? Kliima kannustab üha enam inimesi liikuma ning paraku enamjaolt nendel süngematel põhjustel. On isegi arvatud, et 21. sajandil võib kliima kas otseselt või kaudselt saada põhiliseks rändepõhjuseks. Aga kes, kust ja kuidas täpsemalt ikkagi rändab? Kas maailm on kliimapõgenikeks valmis?

Ennustused, mis puudutavad kliima muutuse mõju rändele, head ei tööta. Oxfordi ülikooli professor Norman Myers on välja arvanud, et tõenäoliselt on aastaks 2050 maailmas [200 miljonit](#) kliimapõgenikku – ligi pool terve Euroopa Liidu elanikkonnast. 200 miljonit inimest, kes on sunnitud oma kodust lahkuma põua, üleujutuste, mulla viljakuse vähenemise, reostuse või muude looduskatastroofide tõttu.

Mõistagi pole Myersi arvutus ainus ning eri autorite eri meetodikaga saavutatud hinnangud varieeruvad üsna [laial skaalal](#) – 25 miljonist miljardi kliimapõgenikuni aastaks 2050. Rahvusvaheline kliimamuutuste nõukogu (IPCC) on hinnanud koguni, et aastaks 2080 kannatab tervelt kolmandik maailma elanikkonnast (3,2 miljardit inimest) veepuuduse käes, millele lisanduvad veel sajad miljonid, keda ohustab kliimamuutustest tingitud toidupuudus. ÜRO veeprogramm (UN Water) on hinnanud, et veepuuduses võib aastaks 2050 kannatada juba [pool](#) maailma elanikkonnast. Ainuüksi aastal 2020 arvatil maailmas lisandunud olevat oma [30 miljonit](#) kliimapõgenikku.

Kliimamuutus rändepõhjuseks

Aga arvutused arvutusteks. Vaatame, mida kliimäränne endast üldse kujutab, kuidas need 200 miljonit liikuma võiksid minna ning mida sel puhul ette võtta.

Esiteks, kliimärändes pole iseenesest midagi uut. Seda, et üleujutused, vulkaanipursked või kõrbes-tumine on inimesed liikuma ajanud, on ette tulnud kogu inimajaloo vältel. Viimasel 7000 aastal, kui inimesed on hakanud rajama suuremaid linnu, on ette tulnud sedagi, et tiheda asustusega paikades saab otsa puhas vesi või maa muutub vähem viljakandvaks.

Lihtsaim lahendus on olnud liikuda kuhugi edasi. Tänapäeval on aga inimasustus tihedam ning enam pole seda täiesti vaba lappi viljakandvat maad, mida keegi veel enda omaks ei peaks. Ning vaid väga vähesed riigid lubavad mõnd võõramaalast oma territooriumile seetõttu, et tal pole oma kodumaal enam elamisväärsset keskkonda.

Samas, kliimamuutus on tavaliselt ikka pikemaajaline muutus, mitte väiksel selgest taevast. Kuigi üks üleujutus, orkaan või metsatulekahju võib korruga koduta jätta tuhandeid inimesi, on selle mõju globaalses mastaabis ikkagi väike. Enamasti leiavad äkiliste kliimakatastroofide eest põgenejad peavarju ka üsna lähedal, liiguvad kümneid, mitte sadu või tuhandeid kilomeetreid, ning võimalusel pöörduvad varsti koju tagasi.

Kliimamuutus ei tekita kunagi sellist seisu, et homsel päeval on piiri taga 10, 20 või 200 miljonit inimest, kes kõik korraga põgenevad. Pigem lähevad inimesed liikuma vähehaaval ning sageli lootusega ühel päeval tagasi pöörduda.

Pendelrände ja sordiaretusega kliimärände vastu

Võtame perekonna, kes elab kusagil Kesk-Ameerikas ja elatub põllumajandusest, näiteks kohvi ja suhkruroo kasvatamisest. Viimastel aastatel on El Niño – ilmastikunähtuste kogum, mille tagajärjel soojeneb õhk Lõuna-Ameerika rannikul ja toob sinna sademeid, kuid kahandab oluliselt sademete hulka Kesk-Ameerikas – nende saagile kõvasti kahju teinud ja enam nad ainult põllumajandusest ära elada ei suuda. Seetõttu otsustab pereisa koos naabrimehega minna sama laadi tööd otsima põhja poole, sinna, kus kliimaatilised tingimused paremad, aga ka palk suurem. Niisiis jääb enamik pereliikmeid ikkagi edasi kodukülla. Oma talu peetakse edasi, sest see on osa elustiilist, ning vahehooaegadel saab ka isa tagasi koju, oma pere keskele. Majandusliku kindluse tagavad välismaale tööle läinud pereisa rahasaadetised. Nagu **3. peatükis "Miks inimesed rändavad?"** juttu, pole muidugi välistatud, et ühe pereliikme ränne ei pane teisigi liikuma – võib-olla saadetakse ülejääva raha eest mõni lastest linna õppima, võib-olla lähevad lapsed ise raske maatöö eest mujale õnne otsima, mis ikkagi tähendab rännet. Aga see on pigem selline peenike, aga pidev nire, mitte hiiglaslik tõusulaine.

Sellest loogikast lähtudes on ka pakutud ühe võimaliku kliimärännet leevendava meetmena just hooajalist töörännet võimaldavaid skeeme. Sisuliselt aitab see põllumajandusega tegelevatel kogukondadel ellu jääda seni, kuni aretatakse välja uute kliimaatiliste tingimustega paremini kohastunud sorte või leitakse piirkonnas muid uusi elatusvõimalusi.

Uutmoodi linnaplaneerimine ja jätkusuutlik ränne

Ent kliimamuutusel on märksa süngem pale ning drastilisemad tagajärjed. Läheme korraks Lõuna-Aasiase, Bangladesh, mis on pindalalt umbes kolm korda suurem kui Eesti, kuid mille rahvastik on üle saja korda suurem kui Eestis. Bangladesh asub mere ääres, suurte jõgede suudmes, mis tähendab, et maapind on seal väga madal. Ja kuigi ajutisi üleujutusi on selles piirkonnas alati olnud, on nende ulatus ja mõju muutunud aasta-aastalt hukutavamaks. Juba praegu kannatab kogu piirkond iga mõne aasta tagant suurte üleujutuste käes, mis hävitavad sadu tuhandeid kodusid, põlde ja loomakarju. Üleujutused muudavad nii pinnase kui ka jõesuudmed soolaseks, mis teeb maa harimise ja puhta joogivee hankimise keeruliseks. Rannikuäärne maa muutub väärtusetuks, samuti kaovad kohapealsed töökohad ning rannikuäärsetest peredest saavad kliimärändurid: kui enam kusagil elada pole, põgeneb terve pere, kui on, siis saadetakse mõned pereliikmed suurlinnadesse või mujale tehastesse tööle. Bangladeshis on aga kaks stsenaariumi, mis näitavad, kui olulised on kliimärändega toimetulekuks linnaplaneerimine ja muud arengukavad.

Enamasti jõuavad Bangladeshis kliimapõgenikud pealinna Dhaka slummidesse – igal aastal ligi [800 000](#) inimest. Need on isetekkelised hiigalkülad, kus puudub nii korralik elektrisüsteem kui ka veevõrk ja kanalisatsioon, kus paljud jäävad saastunud veest haigeks ning suremus on palju kordi suurem kui maapiirkondades. Slummidesse kolitakse, et minna tööle linnas asuvatesse tehastesse või teha majapidamistöid kohaliku keskklassi kodudes. Linn ei ole põrmugi slummide elukvaliteedi

parandamisest huvitatud, sest see tähendaks piirkonna legaliseerimist ning veel lisakulutusi. Nii sealne olukord ei paranegi ning palju hullemaks muutumast hoiavad seda üksnes heategevusorganisatsioonid.

Aga on ka teine, kontrollitum viis kliimarändega toime tulla. Bangladeshis on sadamalinn [Mongla](#), mida planeeritakse juba praegu teadlikult võimalikuks kliimarände sihtkohaks. Ja mida sinna siis ehitatakse? Loomulikult kaldakindlustusi, et kaitsta linna üleujutuste eest, aga kavandatakse ka infrastruktuuri ja elumaju, tehaseid, et töökohti jaguks, arendatakse ka turismitööstust ja sadamaala. Kõike kavandatakse nii, et linn saaks tulevikus laieneda. Muidugi, ega elu sure täielikult välja ka Bangladeshis rannikupiirkondades. Edeneb soola taluvate riisortide aretamine ning nii mõnigi merevee alla jäänud põld on muudetud krevetikasvanduseks.

Niisiis, arvestatavat osa kliimarände probleemidest on võimalik hoolikal planeerimisel lahendada kas lähipiirkondades või elu kohapeal ümber korraldades. Kindlustusvaldkonnas arendatakse ka ideid, et pakkuda tervetele riikidele või teatud piirkondadele nn kliimamuutuse [kindlustust](#), kus regulaarsete sissemaksete vastu tagatakse kliima muutusega kaasneva ümberkohanemise kulud.

Kliimamuutuse ebäühtlane hind

Nagu ka eelnenud näited viitavad, kannatavad kliimamuutuse tõttu paljuski just arenguriigid, mille enda keskkonna jalajälg pole sageli arenenud riikidega võrreldav. Näiteks Ladina-Ameerika [süsinikuemissioon](#) on palju kordi väiksem kui Ameerika Ühendriikides, kuid kliimamuutuse mõju on vahetumalt tuntav just seal. Seejuures pole kliimamuutuse ainus tagajärg sugugi vaid troopilised tormid, vaid ka konfliktid, mille ägenemine on üsna selges korrelatsioonis looduskatastroofide [esinemisega](#).

Sarnane on pilt ka Aafrika Saheli piirkonnas, kus kliima ja konfliktid on juba sundinud kodust lahkuma [3,8 miljonit](#) inimest ning muutnud 24 miljonit sõltuvaks välisest abist. Näiteks Tšaadi järv, mis asub Tšaadi, Nigeri ja Nigeeria piiril ning oli kunagi maailma suurim järv, on veidi enam kui 50 viimase aastaga kaotanud pea 90 protsenti pindalast. Sellega kaasnev veenappus ähvardab nii inimeste toimetulekut kui ka tõstab konfliktide taset piirkonnas. Sarnane saatus tabas ka Süüriat Lähis-Idas – sealset kodusõda, mis põhjustas ulatusliku väljarändelaine, on seostatud paljus just 2006.–2011. aasta erakordse põuaga.

Samuti demonstreerivad Aafrika näited, et pendelränne niigi ebastabiilsest regioonist ei pruugi olla lahendus. Ehk oled kuulnud Nigeeria põhjaosas ja mujalgi lähiregioonis tegutsevast terroristlikust rühmitusest Boko Haram, mis röövib küladest naisi ja lapsi. See on iseäranis lihtsaks muutunud ka kliimakriisi tulemusel, sest mehed on läinud võõrsile tööd otsima, et koju jäävat peret ära elatada.

Erinevalt näiteks Euroopast pole Aafrikas teadlikkus kliimamuutustest niigi palju arenenud, mis tähendab, et puuduvad ka kohapealsed mehhanismid, millega end kriisihetkede puhuks kindlustada. Kui Eestit tabab ebasoodsate ilmaolude tõttu põllumajanduse saagikuse märkimisväärne vähenemine, tähendab see enamasti lihtsalt toidukaupade hinnatõusu, sest kallineb maailmaturu hind ja toitu tuleb importida kaugemalt. Kahjuks ei saa selliseid lahendusi niisama lihtsalt rakendada piirkondades, kus supermarketeid polegi ning inimeste ellujäämine sõltub ennekõike sellest, mida on võimalik kasvatada kohapeal.

Seetõttu sõltub kliimakriisi sügavus ja kliimarände surve paljuski rahvusvahelisest riikide kogukonnast ja rahvusvahelisest arengukoostööst. Arenguriigid üksi ei pruugi suuta aretada kliimamuutusele vastupidavamaid põllukultuure või piisavalt tõhusalt toimima hakkavaid kriisihaldusmeetmeid. Samuti on mitmed rahvusvahelised organisatsioonid (nt [Punane Rist](#), aga arutelud käivad ka [ÜRO Julgeoleku-nõukogus](#)) jõudnud järeldusele, et peale sõjalise abi, mida mitmetes haavatavates piirkondades juba pakutakse, tuleb paralleelselt pakkuda ka tuge kliimamuutusega toimetulekuks. Näiteks on Eesti rahuvalvajadki käinud samas piirkonnas, Malis terrorismiga võitlemas, kuid sealsetel karjakasvatajatel oleks vaja kaitset ka kohalike bandiitide vastu, kes on asunud omal algatusel kontrollima ligipääsu veesilmadele.

Iroonilisel kombel ei taba kliimamuutus muidugi kõiki piirkondi ühtmoodi negatiivselt. Teatud piirkondades, näiteks [Kanadas](#) ja [Venemaalgi](#) võib kliimamuutus negatiivse mõju kõrval kaasa tuua ka viljakuse kasvu põllumajanduses. Niisiis, kliimamuutus ähvardab küll mõningaid piirkondi näljaga, kuid on muutnud teised, senini hõredamalt asustatud piirkonnad varasemast viljakamaks. Seega võib teatud osa rahvusvahelisest töörandest sihtriikidele olla isegi vajalik. Nii näiteks kutsutakse [ÜRO rändepaktis](#) riike üles looma seadusliku rände kanaleid (nt hooajaränne või ka pikemaajalised rändeskeemid, kriisiohvrite ümberasustamine) selleks, et ennetada ebaregulaarset ja kontrollimatut rännet ning tagada inimesele kindlus, et tal on võimalik liikuda oma töökohta ja pere vahet ning vältida veelgi suurema mahuga rahvusvahelist rännet. Tõsi, teisalt ei pruugi intensiivsem põllumajandus neis piirkondades olla jätkusuutlik, sest see jätab keskkonnale oma jalajälje.

Aga mida teha olukordades, kui kliima muutuse tagajärjeks on sisuliselt põlenud maa, kus ei kasva enam üldse midagi? Selleks on [ÜRO](#) asunud juba välja töötama elanikkonna planeeritud ümberpaigutamise strateegiat. Sisuliselt tähendab see, et evakueeritakse näiteks terve küla korruga ning sama kogukond asub elama mõnda teise kohta. Nimetatu võib kõlada parajalt düstoopilisena, arvestades seda, mida oleme puudutanud näiteks **11. peatükis "Lõimumine ja kohanemine"**. Terve kogukond korruga? Kuidas see siis ülejäänud ühiskonda lõimub? Samas on säärase programmi idee minimeerida rändajate juurtetusega kaasnevat probleemi. Kaugeltki kõigil ei ole häid eeldusi muutusega kohaneda ning sunnitud lahkumine võib tekitada käegalõõmise meeleolu. Kogukondade tervikuna kolimine looks vajaliku turvavõrgu, mida on esialgu vaja jalgade allasaamiseks. Aga mõistagi tuleb ka säärase lahenduse puhul mõelda kaks sammu ette, mis saab neist kogukondadest 10 aasta või põlvkonna pärast ja kuidas tagada ühiskondlik lõimumine. Sest karta on, et nendel rändajatel enam tagasipöördumisvõimalust ei ole.

Aruteluküsimusi

- Nagu ka peatükis mainitud, on kliimamuutuse mõju arenenud ja arenguriikidele sageli võrdlemisi erinev. Arutle, kuidas võiks arenenud ja arenguriike mõjutada kliimaränne.
- Peatükis sai tutvustatud mitmesuguseid lahendusi, kuidas vältida kliimast põhjustatud rändekriise. Arutle erinevate võimaluste eeliste ja puuduste üle nii potentsiaalsete rändajate, lähteriikide kui ka sihtriikide vaatest.

Lisalugemist

Kliimapõgenike teemale pühendatud huvikaitseorganisatsiooni Climate Refugees koduleht, mis pakub erinevat temaatilist ja päevakajalist lugemist ning kuulamist: <https://climate-refugees.org>

Rahvusvahelise rändeorganisatsiooni kliimärände raport: https://www.ipcc.ch/apps/nj-lite/srex/nj-lite_download.php?id=5866

ÜRO Pagulasameti tegevus ja väljakutsed kliimärände haldamisel: <https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html>

KULTUURIMINISTEERIUM

Rändeteemalised tekstid on välja töötatud projekti "Jagatud teekonnad" raames mida kaasrahastavad Euroopa Komisjon, Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Eesti Kultuuriministeerium ja Eesti Välisministeerium arengu- ja humanitaarabi vahenditest.